

Op 1 september jongstleden hebben wij aan Buro4 | Monument en Ruimte opdracht verstrekt voor het opstellen van een Erfgoednota. In deze raadsinformatiebrief informeren wij u over het proces dat zal worden doorlopen ten behoeve van de totstandkoming van het erfgoedbeleid. Allereerst lichten wij toe waarom het noodzakelijk is om nieuw erfgoedbeleid op te stellen.

Waarom erfgoedbeleid?

Het huidige erfgoedbeleid dateert van januari 2018, had een beperkte reikwijdte en liep tot 2021. Inmiddels hebben zich tal van ontwikkelingen voorgedaan die een herziening noodzakelijk maken.

Waardevolle monumenten, authentieke kernen en landschap

Eijsden-Margraten telt – na Maastricht – de meeste rijksmonumenten van Limburg (394). De gemeente heeft een rijke geschiedenis met karakteristieke kernen en een bijzonder landschap. De status van *Nationaal Landschap* en de aanduiding als *NOVEX-aandachtsgebied* in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) onderstrepen dit bijzondere karakter.

Belangrijk voor identiteit en toerisme

Erfgoed draagt in hoge mate bij aan de identiteit, beleving en het karakter van de leefomgeving. De gemeente wil deze lokale identiteit koesteren en versterken, en het cultuurhistorisch erfgoed behouden waar mogelijk. Daarnaast speelt erfgoed een belangrijke rol in het toerisme, een van de economische pijlers van de gemeente. Jaarlijks genereert het toerisme circa € 800.000 aan toeristenbelasting.

Cittaslow is niet vrijblijvend

Eijsden-Margraten is aangesloten bij *Cittaslow*, een internationaal keurmerk voor gemeenten die op het gebied van leefomgeving, landschap, streekproducten, gastvrijheid, milieu, infrastructuur, cultuurhistorie en behoud van identiteit tot de top behoren. Cittaslow biedt een kader voor de toekomst met behoud van historie. Het is echter niet vrijblijvend: het schept verplichtingen richting toekomstige generaties om zorgvuldig met het ruimtelijk erfgoed om te gaan.

Verbreiding naar ruimtelijke erfgoedzorg

De monumentenzorg en erfgoedbescherming zijn volop in beweging. Er vindt al langere tijd een verbreding plaats van objectgerichte monumentenzorg (gebouwen en archeologie) naar zorg voor de historisch gegroeide omgeving en het cultuurhistorisch erfgoed als geheel. Erfgoed omvat tegenwoordig niet alleen gebouwen en archeologie, maar ook aardkundige elementen, landschappen, historische infrastructuur, landschapselementen (zoals hagen, grachten en poelen), monumentaal groen en kleine gebouwde elementen (zoals kruisen en kapellen).

Ook de manier van bescherming is veranderd. De vroegere bescherming via de monumentenverordening heeft plaatsgemaakt voor een planologische bescherming. Thans vindt de bescherming plaats via het omgevingsplan.

Introductie Omgevingswet en omgevingsplan

Een belangrijke ontwikkeling is de invoering van de Omgevingswet (per 1 januari 2024). Gemeenten zijn verplicht om uiterlijk 1 januari 2032 een omgevingsplan vast te stellen waarin alle regels over de fysieke leefomgeving worden opgenomen.

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is het ruimtelijk erfgoed aangemerkt als een nationaal belang. Dit betekent dat erfgoed zowel in de gemeentelijke omgevingsvisie (GOVI) als in het toekomstige omgevingsplan moet worden opgenomen. Hiervoor is een gemeentebrede inventarisatie, selectie, waardering en uiteindelijke bescherming van erfgoedelementen nodig. Omdat dit een langdurig proces is, is het wenselijk hier tijdig mee te beginnen.

Overige ontwikkelingen die herziening van erfgoedbeleid noodzakelijk maken

Ook op nationaal niveau zijn er ontwikkelingen die een herpositionering van het erfgoedbeleid noodzakelijk maken. Maatschappelijke trends zoals meer burgerparticipatie, betere informatievoorziening, verduurzaming, energietransitie, ontkerkelijking, krimp en leegstand van kerken en boerderijen vragen om een nieuwe benadering.

Daarnaast is sprake van decentralisatie: hogere overheden trekken zich steeds verder terug. Het Rijk wijst nog slechts sporadisch monumenten aan en adviseert beperkt over vergunningen. De bescherming van erfgoed is hierdoor in hoofdzaak een gemeentelijke verantwoordelijkheid geworden.

Subsidies worden schaarser en regelgeving complexer, waardoor meer deskundigheid binnen de gemeente nodig is. Erfgoed is bovendien kwetsbaar: *weg is weg*. Vaak gaan waardevolle details verloren door onwetendheid of gebrek aan specifieke kennis. Ook kampen veel grotere (rijks)monumenten met leegstand of achterstallig onderhoud. Monumenten kunnen alleen behouden blijven als ze een (rendabele) functie hebben. Dit vraagt om een proactieve rol van de gemeente.

Erfgoedbeleid om ontwikkelingen in goede banen te leiden

Om richting te geven aan al deze ontwikkelingen moet nieuw erfgoedbeleid worden opgesteld. Dit beleid moet:

- De gewenste toekomstige situatie en ontwikkeling van het erfgoed beschrijven;
- Uitleggen hoe deze doelstellingen worden gerealiseerd;
- Inzicht geven in de benodigde middelen (instrumenten, capaciteit, budget).

Proces van het opstellen van het erfgoedbeleid

Het erfgoedbeleid wordt opgesteld in samenhang met ander ruimtelijk en cultuurhistorisch beleid. Landelijke ontwikkelingen, het gemeentelijk ambitieniveau en lokale omstandigheden worden met elkaar in verband gebracht. Waar deze factoren elkaar overlappen, ontstaat de noodzaak voor beleid.

Omdat het ambitieniveau, de missie en de strategische visie van de gemeente belangrijke onderdelen vormen van het beleid, worden medewerkers en bestuurders vroegtijdig betrokken. Daarnaast willen wij historische verenigingen, belanghebbenden (zoals eigenaren) en andere geïnteresseerden betrekken bij de totstandkoming. Ons uitgangspunt is om het beleid niet alleen vóór, visualisatie van beleid maar vooral mét de gemeenschap te ontwikkelen.

Lokale gegevens en karakteristiek

Momenteel wordt gewerkt aan een quickscan van de cultuurhistorische kwaliteiten van de gemeente. Bestaande literatuur en beschikbare data worden bestudeerd en er wordt een eerste GIS-kaart opgesteld van het cultuurhistorisch erfgoed. Zo ontstaat een eerste indruk van de belangrijkste kwaliteiten en locaties. Op basis hiervan wordt een document opgesteld met *het verhaal van Eijsden-Margraten*, waarin de ruimtelijke ontstaansgeschiedenis wordt vastgelegd. Deze werkzaamheden worden naar verwachting eind oktober afgerond.

Wettelijk kader en recente ontwikkelingen

Zoals aangegeven maken recente ontwikkelingen een herziening van het erfgoedbeleid noodzakelijk. Wij analyseren het wettelijke kader en landelijke ontwikkelingen en brengen de gevolgen in beeld. Deze werkzaamheden worden naar verwachting eind november afgerond.

Bestaand beleid en strategische visie

In november inventariseren wij de beleidsterreinen die raakvlakken hebben met erfgoedzorg, evenals het bestaande beleid en de strategische visie van de gemeente.

Inbedding van erfgoed in de gemeentelijke organisatie

In november en december brengen wij in beeld hoe erfgoed momenteel is ingebed in de gemeentelijke organisatie. Wij voeren gesprekken met betrokken medewerkers en analyseren de bestaande processen en werkwijzen. Wat doet de gemeente al, wat niet, en welke verbeteringen zijn wenselijk?

Draagvlak en participatie

De analyses vormen de basis voor het participatieproces, dat essentieel is voor draagvlak. Dit proces vindt plaats in januari en februari 2026. Tijdens de bijeenkomsten worden de bevindingen en analyses gepresenteerd en wordt het belang van erfgoedbeleid toegelicht. Ook worden eerste ideeën gedeeld over de inhoud van het toekomstige beleid.

Binnen de gemeentelijke organisatie worden (lunch)bijeenkomsten georganiseerd om intern draagvlak te vergroten. Daarnaast wordt de gemeenteraad in deze fase geïnformeerd over de analyses en bevindingen.

We leggen ook contact met historische verenigingen in de gemeente, zodat zij kunnen bijdragen aan de latere inventarisatie en selectie van erfgoed in het kader van de Omgevingswet. Tevens worden monumenteneigenaren en andere geïnteresseerden betrokken via informatieavonden in zowel Eijsden als Margraten.

Workshop en concept-erfgoedagenda

De analyses en participatie leiden tot een eerste erfgoedagenda. Deze wordt opgesteld tijdens een workshop met relevante beleidsmedewerkers en het gemeentebestuur. Het eerste deel van de workshop is informatief; het tweede deel is interactief en richt zich op het afstemmen van ambities, (on)mogelijkheden en beschikbare middelen. Gezamenlijk formuleren we een eerste aanzet voor de erfgoedagenda.

Ambitie van de raad

Het concept van de erfgoedagenda wordt vervolgens besproken in een workshop met de raadscommissie of gemeenteraad. Aan de hand van stellingen wordt het ambitieniveau van de raad getoetst. Omdat in maart 2026 nieuwe gemeenteraadsverkiezingen plaatsvinden, zal het vaststellen van het ambitieniveau (in juni 2026) gebeuren nadat de nieuwe raad is beëdigd.

Uitwerking en vaststelling beleid

De erfgoedagenda wordt uitgewerkt tot een uitvoeringsprogramma, waarin wordt aangegeven hoe het erfgoedbeleid gerealiseerd wordt. De acties worden specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden (SMART) geformuleerd.

De uitgangspunten uit de workshops en het uitvoeringsprogramma worden vervolgens verwerkt in de Erfgoednota, die samen met het uitvoeringsprogramma ter vaststelling aan de gemeenteraad wordt voorgelegd. Gelijktijdig zal de raad worden verzocht de benodigde budgetten voor uitvoering beschikbaar te stellen. Vanwege de gemeenteraadsverkiezingen loopt de vaststelling van de Erfgoednota enige vertraging op. Het is de bedoeling dat het erfgoedbeleid in oktober 2026 door de raad wordt vastgesteld.